

Náučná trasa Za vôňami Voniacej s príchutou histórie

Kraj:	Banskobystrický
Okres:	Rimavská Sobota
Geomorfologické jednotky:	Muránska planina a Stolické vrchy
Geologická jednotka:	gemerské pásmo
Chránené územia:	Národný park Muránska planina, národná prírodná rezervácia Šarkanica a chránený areál Tunel pod Dielikom
Prístup:	bus Tisovec, námestie a vlak Tisovec
Východisko:	Tisovec, námestie

Trasa:	„ Modrý “ úsek: Tisovec, námestie – prameň Štavica – sedlo Dielik – Paseky (ústie Martinovej doliny) – Martinova dolina – Voniaca „ Zelený “ úsek: Tisovec, námestie – železničná stanica Tisovec – Nad Laukovom (Nad Lavkovom) – Voniaca
Dĺžka, prevýšenie:	spolu 13 km, prevýšenie 770 m
Čas prechodu:	spolu 5 h
Počet zastávok:	6
Náročnosť:	stredne náročná trasa

Zameranie náučnej trasy: prírodovedné, historické, ochranárske

Typ chodníka: samoobslužný, okružný (dva líniové spolu), obojsmerný, peší, celoročný

Nadväznosť na turistickú značku: Trasa vedie po modrej, žltej a zelenej turistickej značke.

Rok otvorenia: 2012

Aktuálny stav: Informačné panely sú v dobrom stave.

Textový sprievodca: brožúrka Za vôňami Voniacej s príchutou histórie / After the Scent of Voniaca with a Tinge of History (autor Dušan Kojnok a kolektív, vyd. KST turistický oddiel KOS Rimavská dolina, Tisovec, 2012?, 16 strán)

Kontakt: Klub slovenských turistov, Turistický oddiel KOS Rimavská dolina so sídlom v Tisovci, mail – dkojnok@tisovec.com; Mestské turistické informačné centrum Tisovec, Námestie Dr. V. Clementisa, Tisovec, tel. 047 / 5494 553

Poznámky: (1) Náučnú trasu tvoria dva rôzne dlhé úseky spájajúce Tisovec a Voniacu, obchádzajúce masív Strelnice, označené farbou súběžnej turistickej značky: dlhší „modrý“ s infopanelmi 1 – 4 a kratší „zelený“ s infopanelmi 5 a 6. Oba úseky je možné absolvovať spolu ako okružný chodník, alebo skombinovať ich s inými turistickými chodníkmi. (2) Trasy vedú turisticky pomerne málo navštevovaným územím s divokou prírodou.

Využitelnosť pre školy

Náučná trasa je vhodná pre vlastivednú prechádzku, vzhľadom na dĺžku a náročnosť vhodnú pre starších žiakov.

Čo sa oplatí vidieť na náučnej trase a v okolí

Tisovec. Mesto na spojnici Brezna a Rimavskej Soboty pozdĺž Rimavy a ústí jej viacerých prítokov (Slávča, Furmanec, Skalička, Losinec, Dolina, Rejkovský potok a Ľadový potok) obkolesené horami na západnom okraji Stolických vrchov na ich kontakte s Muránskou planinou. Najstarším svedectvom osídlenia územia sú archeologické nálezy z obdobia rokov 1 000 – 400 pred Kr. na vrchu Hradová asi 1,2 km západne od centra (vedie naň náučný chodník Hradová). Prvá písomná zmienka o Tisovci je z roku 1334. Jeho rozvoj súvisel s ťažbou železnej rudy v okolí a najmä so 700-ročnou miestnou tradíciou hutníctva. Ohrozované bývalo Osmanmi, ktorých paša sídlil v neďalekom Jágri (Eger) v dnešnom Maďarsku. V roku 1765 tu vznikol mlyn na výrobu papiera, neskôr papiereň, pôsobili tu

cechy krajčirov, kováčov, kolárov, sudárov, garbiarov a čižmárov. Miestna vysoká pec sa za polstoročie od založenia (1783) stala najväčším producentom surového železa v Uhorsku. Železiarska výroba tu bola ukončená v roku 1965, keď bola prenesená do Košíc. V rokoch 1951 - 1971 tu fungovala stredná priemyselná škola hutnícka. V období národného obrodzenia tu pracovali miestne spolky, knižnica, nedeľná škola a pôsobili tu významní národovci: August Horislav Škultéty, Daniel Gabriel Lichard, Jonatan Dobroslav Čipka, Štefan Marko Daxner, Terézia Vansová (založila tu spolok Živena) a iní. Evanjelický kostol z roku 1832, jeden z najväčších na Slovensku, bol postavený na mieste zbúraného starého gotického kostola, ktorý svojimi rozmermi nestačil miestnemu zboru. Mesto je rodiskom slovenského politika, právnika, spisovateľa a prekladateľa Vladimíra Clementisa (1902 - 1952). Jeho rodný dom je jedným z dvoch sídiel mestského múzea.

Dielik (589 m n. m.). Lúčnaté horské sedlo medzi masívmi Tri chotáre v severozápadnom okraji Stolických vrchov a Strelnica v Muránskej planine a dolinami Skaličky a Lehotského potoka s cestným prepojením Tisovca a Muráňa. Pod ním bol v rokoch 1941 - 1944 v rámci nikdy nedokončenej železničnej trate Revúca - Tisovec vybudovaný 2 km dlhý železničný tunel (viac v hesle nižšie). Počas druhej svetovej vojny, resp. Slovenského národného povstania v oblasti sedla zviadli 21. októbra 1944 príslušníci povstaleckého pešieho práporu Prvosienka z Tisovca ťažké boje proti postupujúcim nemeckým jednotkám. Na počesť obetí obrany Tisovca bol v parku bývalej chaty staviteľov železničného tunela v sedle vybudovaný pomník podľa návrhu Bedřicha Poláka, profesora Vyššej priemyselnej školy hutnícko-lejárskej v Tisovci, ktorý zabezpečil i jeho výstavbu. V jeho širšom okolí boli objavené pozostatky autentickej vyše 100 m dlhej zákopovej línie. Na obnovennej zákopovej línii stoja štyri informačné tabule a veliteľská zemľanka pešieho práporu (dĺžka trasy - začínajúcej západne od pomníka, asi 50 m od cesty - 150 m). **Bojisko Dielik** predstavuje jednu z viacerých náučných lokalít SNP v rámci Cesty SNP Gemerom-Malohontom.

Chránený areál Tunel pod Dielikom. Chránené územie v Stolických vrchoch pri ich kontakte s Muránskou planinou juhozápadne od Muráňa v oblasti sedla Dielik (589 m n. m.) vyhlásené v roku 1997 na zabezpečenie ochrany zimoviska netopierov, ktoré sa početnosťou a druhovým zložením netopierov zaraďuje k najvýznamnejším zimoviskám v európskom meradle. Nachádza v 2 km dlhom železničnom tuneli, vybudovanom pod sedlom Dielik v rokoch 1941 - 1944 v rámci nikdy nedokončenej železničnej trate Revúca - Tisovec. Potreba tejto železničnej spojky vznikla po zabratí juhu Slovenska Maďarskom po viedenskej arbitráži (1938) ako náhrada za pôvodnú južnejšiu trať, ktorá sa ocitla na území iného štátu (viac info > v hesle **Gemerské spojky** v textoch Ekotrasu Gemerská zelená cesta). Zo strany od Muráňa je tunelový portál včítane mohutných oporných múrov viditeľný po pravej strane cesty č. 531 neďaleko turistického rázcestia (Ž) Paseky. Vchod do tunela je zamrežovaný. Početnosť netopierov v rokoch 1993 - 1997 dosahovala 2 - 10-tisíc kusov jedenástich druhov. Areál leží v rámci územia európskeho významu Muránska planina a chráneného vtáčieho územia Muránska planina-Stolica (obe sú súčasťou sústavy Natura 2000).

Národná prírodná rezervácia Šarkanica. Chránené územie severne od Tisovca vyhlásené v roku 1984 na ochranu geologicky a geomorfologicky významnej časti na južnom konci Muránskej planiny so zachovalými prirodzenými skalnými a lesnými biocenózami s bohatým zastúpením chránených a iných zriedkavých i ohrozených druhov rastlín a živočíchov. Zaberá časti masívov Šarkanica (1 151 m n. m.) a Strelnica a úzku, asi 3 km dlhú, Martinovu dolinu medzi nimi, lemovanú bralnými svahmi. V skalných stenách je viacero verejnosti neprístupných jaskýň. Rezervácia leží v rámci územia európskeho významu Muránska planina a chráneného vtáčieho územia Muránska planina-Stolica (obe sú súčasťou sústavy Natura 2000).

Voniaca. Lesno-lúčna lokalita v južnej časti Muránskej planiny severne od Tisovca v oblasti sedla oddeľujúceho okrajový masív Strelnice od Šarkanice. Krajinársky patrí k najkrajším miestam Muránskej planiny. Turisticky najnavštevovanejšia je lúka s poľovníckou chatou a križovatkou

značených turistických chodníkov. Ponúka príťažlivé výhľady napr. aj na Tisovec, Hradovú či Klenovský Vepor. Vápencové bralá sú porastené vzácnymi vápnomilnými spoločenstvami. Na skalách rastú aj smrekovce opadavé. Početné druhy rastlín počas kvitnutia dodávajú lúke farebnosť i charakteristickú vôňu, pre ktorú dostala pomenovanie. Pod sedlom vo svahu Strelnice sa nachádzajú tri nevelké jaskyne (Voniaca 1 až Voniaca 3), dlhé 10 - 45 m.

Národný park Muránska planina. Rozsiahle chránené územie vyhlásené v roku 1987 na území takmer celej Muránskej planiny (t. z. jedného z dvoch podcelkov geomorfologického celku **Spišsko-gemerský kras**), východnej časti **Veporských vrchov** a najvýchodnejšej časti **Horehronského podolia**. Podstatná časť parku - Muránska planina - je budovaná vápencami a dolomitmi, v ktorých vodné toky vymodelovali hlboké doliny. V tomto krasovom území je okolo 500 jaskýň, desiatky krasových prameňov, ponorov, priepastí, závrto, škrapov, kaňonov, skalných veží, skalných okien a brán. Najvyšším vrchom parku je granodioritová Fabova hoľa (1 439 m n. m.) vo Veporských vrchoch, najvyšším v Muránskej planine je Klák (1 408 m n. m.). Flóra národného parku je významná svojou biodiverzitou a bohatosťou druhov a zahŕňa 35 endemických a subendemických druhov, napríklad treťohorný relikv lykovec muránsky (*Daphne arbuscula*). Lesy pokrývajú asi 86 % rozlohy parku. Rastie tu najväčšia jedľa biela (*Abies alba*) na Slovensku (s obvodom vyše 5,6 m), nachádza sa tu najnižšie položený porast kosodreviny (vo výške 682 m n. m.), čo je dôsledok vegetačnej inverzie (na dnách hlbokých roklín a krasových jám sa hromadí studený vzduch, čím dochádza k zvratu vegetačných stupňov). Vyskytujú sa tu takmer všetky významnejšie druhy stavovcov, napr. orol skalný, výr skalný, hlucháň, medveď, vlk, rys, vydra riečna, vzácné fúzač alpský (*Rosalia alpina*), jasoň červenooký (*Parnassius apollo*). V roku 1950 bol založený na Veľkej lúke žrebčín na chov ťažných koní pre lesné hospodárstvo a armádu a šľachtenie nového plemena križením hucula s plemenami fjord, hafling a norik - v roku 1995 bol uznaný šľachtiteľský chov norika muránskeho typu a od roku 1997 bol vyhlásený chov génovej rezervy norika muránskeho. V obci Muráň, neďaleko námestia, je sezónne otvorené (jún - september) informačné centrum so stálou expozíciou o národnom parku. Národný park je súčasťou územia európskeho významu Muránska planina a chráneného vtáčieho územia Muránska planina-Stolica (obe sú súčasťou sústavy Natura 2000).

Stolické vrchy. Horský geomorfologický celok na strednom Slovensku - časť Slovenského rudohoria - s pretiahnutým pôdorysom JZ- SV smeru približne medzi obcami Dobroč, Lovinobaňa, Málinec, Rejdová, Telgárt a Tisovec. Predstavuje klenbohrást, od susediacich pohorí zväčša oddelenú výraznými zlomami. Na severozápade susedí s Muránskou planinou - podcelkom Spišsko-gemerského krasu - a Veporskými vrchmi a na juhovýchode s Revúckou vrchovinou a na krátkom úseku s Volovskými vrchmi. Geologickú stavbu tvoria kryštalicke horniny, najmä paleozoické granity a granodiority a metamorfované bridlice (fylity, svory, ruly, amfibolity). Prevažujúci vrchovinový reliéf, len v mieste najväčšieho vykľutia charakteru hornatiny (Stolica 1 477 m n. m.), je hladko modelovaný. Miestami, v oblasti križovania zlomov, sa vyvinuli členité zníženi (Muránska brázda, Kokavská brázda a Ipel'ská brázda), pretekané významnými tokmi (Muráň, Rimava, Klenovská Rimava, Rimavica, Ipeľ). Pohorie je rozčlenené dolinami priečne ho križujúcich tokov, ktoré využili komunikácie (cesty, železnice). Z významnejších riek priamo v ňom - v severnom svahu Stolice - pramení len Slaná. Takmer celé územie patrí povodiu Iplá a Slanej. Pohorie je z veľkej časti zalesnené s prevahou dubovo-hrabových a bukových hospodárskych lesov, len v južnej časti v oblasti s rozptýleným osídlením (Klenovec, Kokava nad Rimavicou, Šoltýska, Ďubákovo) prevažujú pasienky a lúky, sčasti postupne opúšťané a zarastajúce pionierskym lesom.

Názvy (a obsah) informačných panelov

1. Za vôňami Voniacej s príchuťou histórie (opis projektu a trás)

2. Šťavica (opis lokality a minerálneho prameňa)
3. Dielik (opis lokality - sedla a tunela - a bojov počas Slovenského národného povstania a pri oslobodzovaní mesta)
4. Národná prírodná rezervácia Šarkanica - Martinova dolina (príroda a krasové javy)
5. Tisovská Voniaca (fauna a flóra Voniacej a Poľovnícke združenie Voniaca)
6. Sovy a dravé vtáky

Informačné panely v teréne nie sú číslované.

